

Door omstandigheden vaak geen of één kind

Arie de Graaf en Suzanne Loozen

Het opleidingsniveau van vrouwen is de afgelopen decennia fors gestegen. In samenhang daarmee is het aandeel vrouwen dat betaald werk verricht eveneens aanzienlijk toegenomen. Dit heeft er mede toe geleid dat vrouwen er tegenwoordig vaker voor kiezen om kinderloos te blijven. Van de 26–30-jarige vrouwen kiest een op de vijf voor een leven zonder kinderen. Van de 56–62-jarige vrouwen is ongeveer 10 procent kinderloos gebleven. Vooral onder hoogopgeleide vrouwen is de kinderloosheid hoog: ruim een kwart van de 26–35-jarige vrouwen verwacht kinderloos te blijven. Ongeveer 15 procent van de vrouwen heeft één kind gekregen of verwacht één kind. Vaak zijn het de omstandigheden die bepalen dat vrouwen maar één kind krijgen, en is het niet zo dat ze daadwerkelijk de voorkeur geven aan één kind.

De maatschappelijke positie van de vrouw is de afgelopen decennia sterk veranderd. Vrouwen zijn steeds beter opgeleid: meisjes volgen vaker en langer onderwijs, en bereiken een gemiddeld hoger opleidingsniveau. In samenhang daarmee is het aantal vrouwen met een betaalde baan van 12 uur of meer per week fors gestegen, van 35 naar 55 procent in de periode 1987–2003 (SCP/CBS, 2004).

Veel vrouwen kiezen na hun opleiding niet meteen voor kinderen. Ze richten zich eerst op hun werk. Mede omdat het niet altijd gemakkelijk is om een baan te combineren met de opvoeding van kinderen, wachten veel vrouwen enige tijd met het krijgen van kinderen, vaak tot ze de dertig al zijn gepasseerd. Voor een toenemend aantal vrouwen betekent dit dat ze geen kinderen meer krijgen: van uitstel komt afstel.

Dit afstel kan verschillende oorzaken hebben. Voor een deel is het een biologische kwestie: naarmate vrouwen langer wachten met het krijgen van kinderen, neemt de kans dat ze niet of verminderd vruchtbaar zijn toe. Een andere oorzaak is dat vrouwen soms zo lang wachten met de beslissing om al dan niet kinderen te krijgen, dat ze zich op een gegeven moment te oud vinden voor het moederschap, of hun leefpatroon niet meer aan kinderen kunnen of willen aanpassen. Begin jaren negentig gaf een kwart van de vrouwen als reden voor kinderloosheid aan dat zij

anders onvoldoende tijd voor andere belangrijke dingen zouden hebben (CBS, 1994).

Zonder kinderen

Van de vrouwen die nu rond de zestig jaar zijn, is 11 procent kinderloos gebleven. Bij jongere generaties ligt het percentage vrouwen dat, al dan niet vrijwillig, zonder kinderen blijft hoger. Van de vrouwen die vlak na de Tweede Wereldoorlog zijn geboren, is 15 procent kinderloos gebleven. Bij nog jongere generaties is het percentage dat geen kinderen krijgt uiteraard nog onzeker, maar waarschijnlijk zal het rond de 20 procent liggen (staat 1).

Vrouwen kunnen vrijwillig of onvrijwillig kinderloos zijn. Vrouwen die geen kinderen verwachten maar (vermoedelijk) wel vruchtbaar zijn, kunnen worden aangeduid als 'vrijwillig kinderloos'. De mate van vrijwilligheid is echter niet voor iedereen gelijk. Er zijn omstandigheden waarin kinderloosheid voor een vrouw een onvermijdelijke keuze is, terwijl ze wel graag kinderen had willen krijgen. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij ziekte of handicap, of bij het niet (tijdig) vinden van een geschikte partner. Om de echt vrijwillig kinderloze vrouwen te kunnen onderscheiden, is in het Onderzoek Gezinsvorming (OG) aan de betrokken vrouwen gevraagd of ze zichzelf als vrijwillig kinderloos beschouwen. Uit de antwoorden blijkt dat van alle 36–45-jarige vrouwen die verwachten kinderloos te blijven, 55 procent zichzelf als vrijwillig kinderloos beschouwt; 45 procent is onvrijwillig kinderloos (grafiek 1). Van de onvrijwillig kinderloze vrouwen is ongeveer de helft om biologische of lichamelijke reden kinderloos (geworden). Vrouwen die onvrijwillig kinderloos en wel vruchtbaar zijn, hebben voor het merendeel geen partner (meer) en hadden wel graag kinderen willen hebben.

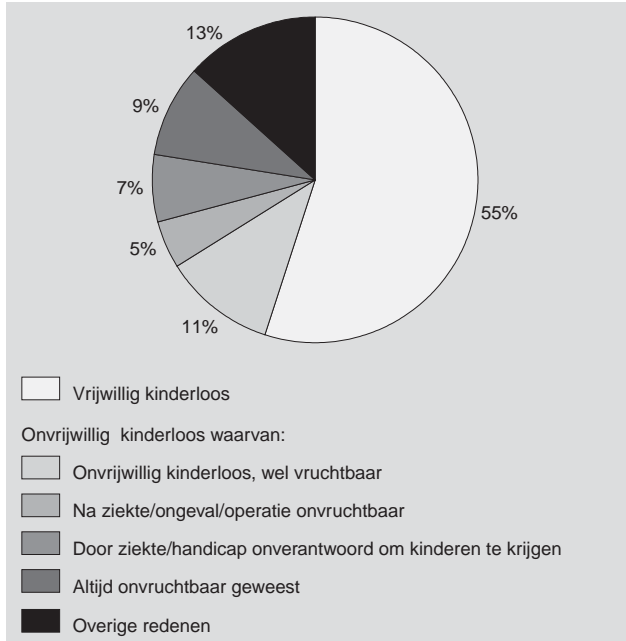
Als reden voor vrijwillige kinderloosheid wordt door vrouwen van 26 tot en met 45 jaar onder meer vaak genoemd dat kinderen de vrijheid belemmeren, dat kinderen opvoeden veel tijd en energie kost, dat de partner geen kinderen wil en dat werken en kinderen moeilijk zijn te combineren

Staat 1
Vrouwen naar leeftijd en (verwacht) uiteindelijk kindertal, 2003

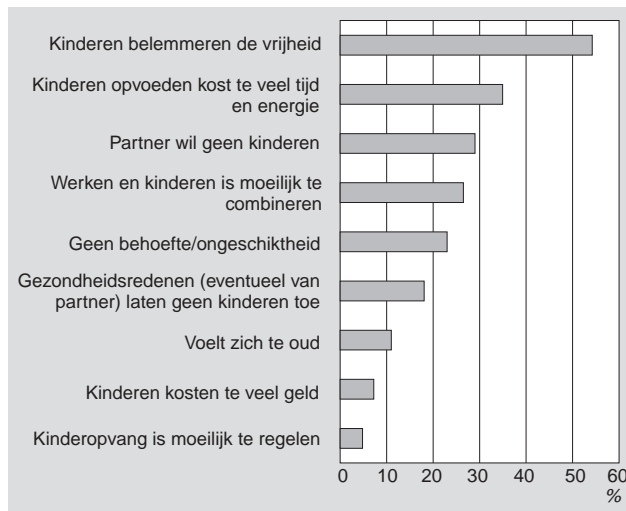
Leeftijd (geboorteperiode vrouw)	Kindertal			Totaal aantal vrouwen
	0	1	2 of meer	
	%			absoluut
56–62 jaar (1940–1946)	11	13	76	513
51–55 jaar (1947–1951)	14	15	72	444
46–50 jaar (1952–1956)	16	14	70	463
41–45 jaar (1957–1961)	19	18	63	504
36–40 jaar (1962–1966)	19	14	67	529
31–35 jaar (1967–1971)	19	15	66	502
26–30 jaar (1972–1976)	20	14	66	427

(grafiek 2). De belangrijkste reden voor vrijwillige kinderloosheid is het feit dat kinderen de vrijheid belemmeren.

1. Vrouwen van 36–45 jaar die verwachten kinderloos te blijven, 2003

2. Vrouwen van 26–45 jaar naar redenen van vrijwillige kinderloosheid, 2003

N.B. De percentages tellen op tot boven de 100 omdat een vrouw meerdere antwoorden kon geven.

Hoogopgeleide vrouwen vaker kinderloos

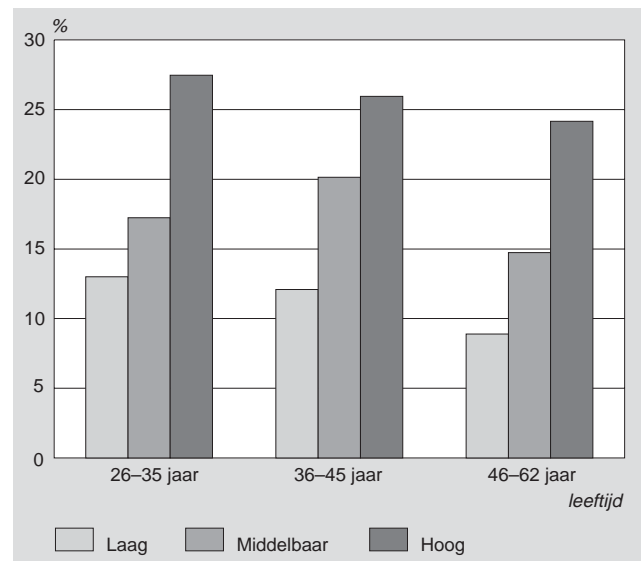
Vooraf hoogopgeleide vrouwen kiezen voor een leven zonder kinderen. Het opleidingsniveau van vrouwen is de afgelopen decennia toegenomen: in 1990 was 12 procent van de vrouwen hoogopgeleid, tegen 19 procent in 2002 (SCP/CBS, 2004). Kinderloosheid hangt sterk samen met opleidingsniveau (grafiek 3). Van de 46–62-jarige hoogopgeleide vrouwen is bijna een kwart kinderloos. De kinderloosheid onder hoogopgeleide vrouwen van deze leeftijd is daarmee aanzienlijk hoger dan onder middelbaar opgeleide vrouwen, en bijna drie keer zo hoog als onder laag-

opgeleide vrouwen. Van de 26–35-jarige hoogopgeleide vrouwen verwacht ruim een kwart kinderloos te blijven. Dit aandeel is twee keer zo hoog als dat onder laagopgeleide vrouwen van dezelfde leeftijd.

De kinderloosheid is de afgelopen decennia onder laag en middelbaar opgeleide vrouwen eveneens toegenomen. Laag en middelbaar opgeleide vrouwen van 26–45 jaar kiezen vaker voor een leven zonder kinderen dan 46–62-jarige vrouwen van hetzelfde opleidingsniveau.

In die zin hebben hoogopgeleide vrouwen wat betreft kinderloosheid een trend gezet, die nu ook door vrouwen met een laag of middelbaar opleidingsniveau wordt gevolgd (De Graaf en Steenhof, 1999).

3. Aandeel (verwachte) kinderloze vrouwen naar opleidingsniveau en leeftijd, 2003

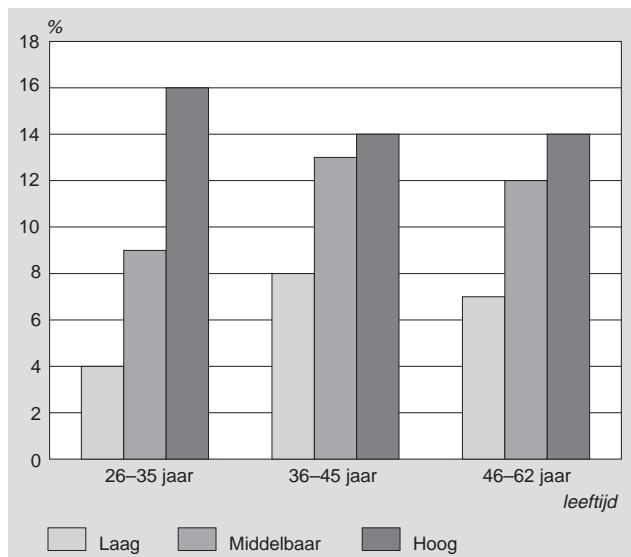

Hoogopgeleiden trouwen minder

Van de hoogopgeleide vrouwen boven de 45 jaar is een kwart kinderloos gebleven, tegen 9 procent van de laagopgeleide vrouwen. Dit verschil kan in belangrijke mate worden toegeschreven aan verschillen in relatievorming. Van de hoogopgeleide gehuwde en ooit-gehuwde vrouwen van deze leeftijd is slechts 14 procent kinderloos, tegen 7 procent van de laagopgeleiden (grafiek 4).

Van de hoogopgeleide vrouwen van 46–62 jaar is 85 procent ooit gehuwd (geweest), tegen 96 procent van de laagopgeleide vrouwen. Het verschil in kinderloosheid naar opleidingsniveau onder de 26–35-jarige vrouwen kan eveneens voor een groot gedeelte worden toegeschreven aan het aandeel gehuwden. Van de hoogopgeleide vrouwen van 26–35 jaar is een relatief laag percentage gehuwd en woont een veel hoger percentage ongehuwd samen (35 procent) of alleen (26 procent) dan van de laagopgeleide vrouwen (respectievelijk 19 en 19 procent). Van de ongehuwd samenwonende vrouwen, en vooral van de alleenwonende vrouwen, blijft een hoog percentage kinderloos (De Beer en De Graaf, 1998). Dit is één van de verklaringen waarom het percentage kinderloze vrouwen onder hoogopgeleiden hoger is dan onder laagopgeleiden.

4. Aandeel (verwachte) kinderloze gehuwde en ooit-gehuwde vrouwen naar leeftijd en opleidingsniveau, 2003

Kiezen voor één kind

Het aandeel vrouwen dat slechts één kind krijgt, bedraagt ongeveer 15 procent. Dit geldt zowel voor jonge als oude generaties (staat 1). Veel vrouwen wachten steeds langer met het krijgen van kinderen. In 2003 kreeg de helft van de vrouwen die voor het eerst moeder werden hun eerste kind pas toen ze 30 jaar of ouder waren. Dit aandeel is het afgelopen decennium snel toegenomen. Tien jaar geleden was het nog bijna 40 procent.

Van de 36-45-jarige vrouwen met één kind hebben vier op de tien vrijwillig voor één kind gekozen; de overige vrouwen hadden graag meer dan één kind willen hebben. Uitsstel van het moederschap kan ertoe leiden dat men uiteindelijk maar één kind krijgt. Aan vrouwen die aangaven dat ze vrijwillig voor één kind hebben gekozen, is gevraagd waarom ze niet méér kinderen wilden.

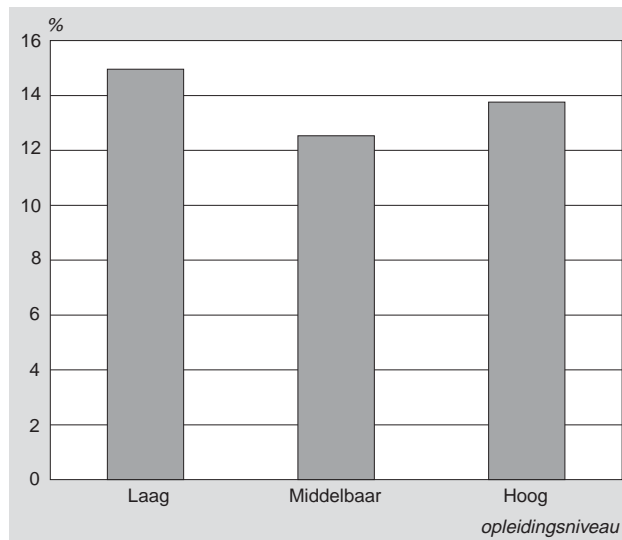
Van de voorgelegde redenen blijkt dat de reden 'voelde zich te oud om meer dan één kind te krijgen' relatief vaak wordt genoemd. Verder blijkt dat 'financiële redenen', 'werk en kinderen was moeilijk te combineren' en 'meer kinderen opvoeden kostte te veel tijd en energie' door één op de drie vrouwen wordt genoemd. Ook wilde de partner relatief vaak niet meer kinderen.

Echtscheiding kan een reden zijn dat men slechts één kind heeft. Het blijkt namelijk dat een derde van de vrouwen met één kind ooit gescheiden is, terwijl één op de vijf vrouwen met twee of meer kinderen een echtscheiding heeft meegemaakt.

Een uitsplitsing van vrouwen van 46-62 jaar met één kind naar opleidingsniveau laat weinig verschillen zien (grafiek 5). Blijkbaar heeft het opleidingsniveau van de vrouw weinig of geen invloed op de 'keuze' voor één kind.

Geconcludeerd kan worden dat het voor de meerderheid van de vrouwen vooral de omstandigheden zijn die bepalen of ze maar één kind krijgen, en niet zozeer het feit dat ze daaraan daadwerkelijk de voorkeur geven.

5. Aandeel vrouwen van 46-62 jaar met één kind naar opleidingsniveau, 2003

Uitspraken over ouderschap

Er bestaat een duidelijke samenhang tussen het al dan niet hebben van kinderen en de opvattingen over het krijgen van kinderen, respectievelijk de combinatie van arbeid en de zorg voor kinderen. Vrouwen boven de 45 jaar met twee of meer kinderen zijn het vaker dan vrouwen met geen of één kind eens met de uitspraak dat de man kostwinner moet zijn en de vrouw voor het huishouden en de kinderen moet zorgen. Kinderloze vrouwen vinden het vaakst dat je veel vrijheid moet inleveren als je kinderen hebt (80 procent). Onder vrouwen met één kind is dit aandeel met 68 procent het laagst. Ook vinden kinderloze vrouwen vaker dan vrouwen met kinderen, dat mannen en vrouwen parttime moeten gaan werken als er kinderen komen. Kinderloze vrouwen en vrouwen met één kind zijn het vaker eens met de uitspraak dat het goed is dat een vrouw haar eigen inkomen verdient, ook als ze jonge kinderen heeft.

Ook over het huwelijk en de relatie met de partner denken kinderloze vrouwen, vrouwen met één kind en vrouwen met twee of meer kinderen verschillend. Kinderloze vrouwen beschouwen het huwelijk ongeveer twee keer zo vaak als een zakelijk contract als vrouwen met twee of meer kinderen. Uiteraard hangt dit samen met het gegeven dat vooral ongehuwde vrouwen kinderloos blijven. Iets minder dan de helft van de kinderloze vrouwen is het eens met de uitspraak dat je er als partners naar moet streven om zoveel mogelijk samen te doen. Dit is aanzienlijk minder dan onder vrouwen met één of minstens twee kinderen (78 en 69 procent).

Geconcludeerd kan worden dat vrouwen met kinderen het vaker eens zijn met stellingen over het traditioneel ouderschap dan vrouwen zonder kinderen. In hoeverre het wel of niet hebben van kinderen de opvattingen bepaalt, dan wel de opvattingen het kindertal hebben bepaald, is uit deze gegevens niet af te leiden. Daartoe zou bekend moeten zijn welke opvattingen de vrouwen met kinderen hadden vóórdat ze hun kinderen kregen.

Staat 2

Aandeel vrouwen van 46–62 jaar dat het eens is met stellingen over ouderschap en relatievorm, 2003

Eens met de volgende uitspraak	Kindertal		
	0	1	2 of meer
	%		
Een vrouw is geschikter om kleine kinderen op te voeden dan een man	32	32	34
In een gezin zou de man kostwinner moeten zijn en de vrouw voor huishouden en kinderen moeten zorgen	14	16	21
Als je kinderen hebt, moet je veel vrijheid inleveren	80	68	75
Het is vanzelfsprekend dat je kinderen wilt	14	25	21
Ook als een vrouw jonge kinderen heeft, is het goed dat zij een eigen inkomen verdient	66	66	59
Mannen zouden parttime moeten gaan werken als er kinderen komen	48	37	32
Vrouwen zouden parttime moeten gaan werken als er kinderen komen	64	60	58
Het huwelijk is niet meer dan een zakelijk contract	20	17	11
Partners moeten ernaar streven om zoveel mogelijk samen te doen	47	78	69
	<i>absoluut</i>		
Totaal aantal vrouwen	199	203	1 050

Onderzoek Gezinsvorming

De cijfers in dit artikel zijn gebaseerd op het nieuwe Onderzoek Gezinsvorming van het CBS. Dit onderzoek, dat om de vijf jaar wordt gehouden, heeft plaatsgevonden in de periode februari tot en met juni 2003. Aan dit onderzoek hebben 3,9 duizend mannen en 4,2 duizend vrouwen van 18–62 jaar deelgenomen. Doel van het Onderzoek Gezinsvorming is informatie te verzamelen over het verloop van de relatie- en gezinsvorming in Nederland en de achtergronden daarvan. De informatie wordt onder meer gebruikt als bouwsteen voor de nationale Bevolkings- en Huishoudensprognoses van het CBS.

Voor dit artikel zijn alleen vrouwen van 26–62 jaar in beschouwing genomen. De reden hiervoor is dat het verwacht uiteindelijk kindertal van vrouwen jonger dan 26 jaar in veel gevallen nog vrij onzeker of onbekend was.

Literatuur

Beer, J. de, en A. de Graaf, 1998, Meer vrouwen krijgen maar één kind. Maandstatistiek van de Bevolking 46(11). CBS, Voorburg/Heerlen.

CBS, 1994, Relatie- en gezinsvorming in de jaren negentig. CBS, Voorburg/Heerlen.

Graaf, A. de, en L. Steenhof, 1999, Relatie- en gezinsvorming van generaties 1945–1979. Uitkomsten van het Onderzoek Gezinsvorming 1998. Maandstatistiek van de Bevolking 47(12). CBS, Voorburg/Heerlen.

SCP/CBS, 2004, Emancipatiemonitor 2004. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.